

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΓΑΜΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΑΜΗΛΙΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*

Γιώργος Κοντογιάννης**

Από το 1980 και έπειτα παρατηρούνται αλλαγές συμπεριφοράς όσον αφορά τον γάμο στην Ελλάδα. Ειδικότερα, οι γυναίκες αρχίζουν να τον αναβάλλουν, ενώ όλο και περισσότερες δεν παντρεύονται. Οι εξελίξεις αυτές αναμφίβολα επηρεάζουν και τη γονιμότητά τους, στον βαθμό που η απόκτηση του πρώτου παιδιού παραμένει στενά συνδεδεμένη με τη σύναψη του πρώτου γάμου στη χώρα μας. Στο σύντομο αυτό άρθρο επιχειρούμε να απαντήσουμε σε κάποια βασικά ερωτήματα, όπως: η ένταση και το ημερολόγιο του γάμου (δηλ. η ηλικία σε αυτόν) έχουν μεταβληθεί τις τελευταίες δεκαετίες; Οι διαδοχικές γενεές των γυναικών παντρεύονται περισσότερο ή λιγότερο, πιο νέες ή πιο ώριμες; Το μοντέλο της οικογένειας που εδράζεται στον γάμο παραμένει κυρίαρχο; Στο κείμενο μας σκιαγραφείται επομένως το τοπίο που έχει διαμορφωθεί μεταπολεμικά στη χώρα μας (αλλά και στην Ευρώπη) όσον αφορά στη σύσταση των έγγαμων συμβιώσεων.

Γάμοι και Σύμφωνα Συμβίωσης

Τα απόλυτα νούμερα (Πίνακας 1, Γράφημα 1) μας δίνουν μια πρώτη εικόνα των εξελίξεων αναφορικά με τις αποφάσεις των ζευγαριών για την «επισημοποίηση» του δεσμού τους από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 και έπειτα στη χώρα μας. Υπενθυμίζουμε ότι με τον Ν.1250/1982 εισήχθη για πρώτη φορά στην ελληνική έννομη τάξη ο πολιτικός γάμος, ενώ ο Ν.3719/2008 παρείχε στα ετερόφυλα ζευγάρια τη δυνατότητα σύναψης Συμφώνου Συμβίωσης και ο Ν.4356/2015 δίδει το δικαίωμα αυτό και στα ομόφυλα ζευγάρια. Εξετάζοντας την εξέλιξη του αριθμού των γάμων¹ (πρώτων και συνόλου²), διαπιστώνουμε καταρχάς μια έντονη μεταβλητότητα που οφείλεται στην επίδραση των δίσεκτων ετών³. Είναι επίσης εμφανές από τα απόλυτα νούμερα ότι από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα οι νοσοτροπίες, αντιλήψεις και συμπεριφορές αλλάζουν (μειώνεται σημαντικά ο ετήσιος αριθμός τελούμενων γάμων σε σχέση με τις προηγούμενες δύο δεκαετίες). Ειδικότερα, από το 1980 οι γυναίκες αρχίζουν να παντρεύονται λιγότερο (οι συνθετικοί δείκτες που παρουσιάζονται παρακάτω θα επιτρέψουν τη λεπτομερέστερη ανάλυση της γαμηλιότητας), ενώ οι πρώτοι γάμοι σε κανένα έτος από το 1980 και έπειτα δεν ξεπερνούν τους 76 χιλ. του 1979. Κατά τη δεκαετία του 1980 οι πρώτοι γάμοι είναι λιγότεροι από 56.000 ανά έτος, στη δεκαετία του 1990 δεν ξεπερνούν τους 53.000 και από το 2016 και έπειτα δεν υπερβαίνουν τους 40.000, ενώ το 2020 (την πρώτη χρονιά της πανδημίας του COVID-19) είναι λιγότεροι από 26 χιλ. Όσον αφορά το σύνολο των γάμων το 1979 έχουμε 79 χιλ., τη δεκαετία του 1980 δεν ξεπερνούν τους 71 χιλ. ανά-έτος, τη δεκαετία του 1990 τους 63 χιλ., την επόμενη δεκαετία τους 59 χιλ., ενώ από το 2012 και μετά είναι λιγότεροι από 50 χιλ.. Το 2020 καταγράφονται μόλις 30 χιλ. και το 2021 (μη δίσεκτο έτος, δεύτερο έτος της πανδημίας) 39 χιλ.⁴

Οι πολιτικοί γάμοι αποτελούν έως τα μέσα της δεκαετίας του 2000 μόλις το ¼ των ετησίως τελεσθέντων γάμων. Η τάση των ζευγαριών να επιλέγουν τον πολιτικό γάμο εντείνεται στη συνέχεια, με αποτέλεσμα να αποτελούν πλέον το 45-50% του συνόλου την περίοδο 2011-2019. Το 2020 φαίνεται ότι η πανδημία επηρέασε έντονα την επιλογή των ατόμων (το 60% περίπου των γάμων ήταν πολιτικοί), καθώς οι περιορισμοί που επέβαλλε η πολιτεία και αφορούσαν στον αριθμό των καλεσμένων, στις αποστάσεις μεταξύ τους κ.ά., αλλά και ο φόβος μετάδοσης του ιού, ώθησαν πολύ περισσότερα ζευγάρια από ότι συνήθως σε ένα τύπο γάμου που τελείται ενώπιον λιγότερων καλεσμένων. Τέλος, ενώ τα πρώτα έτη μετά τη θέσπισή του περιορισμένος αριθμός ατόμων επιλέγει το Σύμφωνο Συμβίωσης, από το 2014 και έπειτα ο αριθμός των Συμφώνων αυξάνεται ταχύτατα (μόλις 593 Σύμφωνα το 2013, 1.590 το 2014, 4.909 το 2017, 9.021 το 2020 και 11.429 το 2021). Φαίνεται επομένως ότι ενώ η πανδημία αποθάρρυνε πολλά ζευγάρια από το να παντρευτούν το 2020 και το 2021, εντούτοις δεν αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα για τη σύναψη Συμφώνου Συμβίωσης.

Είναι πιθανό δε ότι, αν δεν είχε θεσπιστεί το Σύμφωνο Συμβίωσης, ο αριθμός των ετησίως τελεσθέντων πολιτικών γάμων θα είχε ξεπεράσει τους θρησκευτικούς αρκετά νωρίτερα από το 2020, καθώς πολλά από τα ζευγάρια που τα τελευταία έτη επιλέγουν το Σύμφωνο Συμβίωσης θα επέλεγαν πιθανότατα τον πολιτικό γάμο, καθώς και αυτός (όπως και το Σύμφωνο Συμβίωσης) αποτελεί μια θεσμική μορφή «επισημοποίησης» του δεσμού τους που μπορεί να γίνει εύκολα, γρήγορα και με χαμηλό κόστος. Η εκκοσμίκευση, ο περιορισμός δηλαδή της επίδρασης της θρησκείας στις αποφάσεις, στις επιλογές και στον τρόπο ζωής των ατόμων, έχει επηρεάσει έντονα και την ελληνική κοινωνία ιδιαίτερα τον 21^ο αιώνα και αποτελεί ενδεχομένως και έναν από τους λόγους που έχουν ωθήσει πολλά ζευγάρια να μην επιλέγουν το θρησκευτικό γάμο ως μορφή επισημοποίησης της σχέσης τους⁵. Πρέπει δε να αναφερθεί ότι σταδιακά μειώνεται και η αναλογία των πρώτων γάμων στο σύνολο των γάμων καθώς, ενώ έως τις αρχές της δεκαετίας του 1980 οι πρώτοι γάμοι αποτελούσαν το 95%, η αναλογία αυτή σταδιακά φθίνει και φτάνει στο 86-87% τη διετία 2019-2020. Η τάση αυτή είναι αποτέλεσμα της προοδευτικής αύξησης των διαζυγίων από τη δεκαετία του 1970 και παράλληλα της επιθυμίας πολλών εκ των διαζευγμένων να ξαναπαντρευτούν.

*-Η συγγραφή του παρόντος πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του Ερευνητικού Προγράμματος «Δημογραφικά Προτάγματα στην Έρευνα και Πρακτική στην Ελλάδα» που χρηματοδοτείται από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της Δράσης «1η Προκήρυξη ερευνητικών έργων ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. για την ενίσχυση των μελών ΔΕΠ και Ερευνητών/τριών και την προμήθεια ερευνητικού εξοπλισμού μεγάλης αξίας» (Αριθμός Έργου:2988)

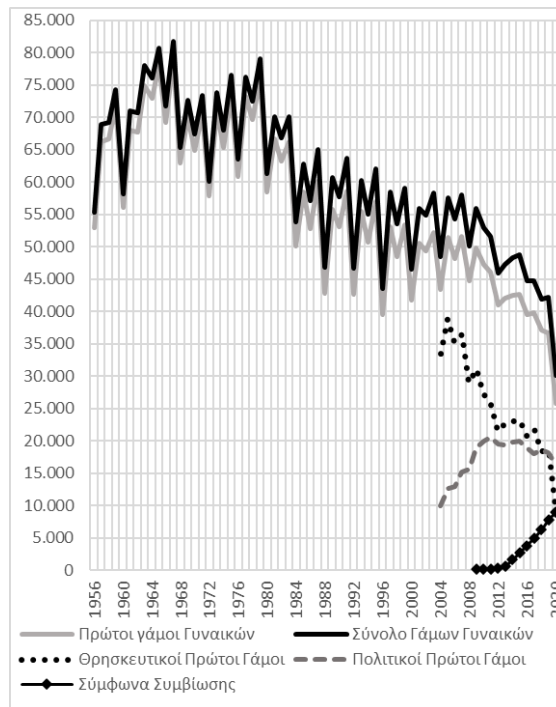
** Δρ. Δημογραφίας, Παν/μιο Θεσσαλίας, μεταδιδακτορικός ερευνητής, Ερευνητικό Πρόγραμμα (ΕΛΙΔΕΚ) "Δημογραφικά Προτάγματα στην Έρευνα και Πρακτική στην Ελλάδα" (DIRAP), geo_kontog@hotmai.com

Πίνακας 1. Ελλάδα, πρώτοι γάμοι γυναικών και σύνολο γάμων γυναικών, θρησκευτικοί και πολιτικοί πρώτοι γάμοι γυναικών και Σύμφωνα Συμβίωσης (σε χιλιάδες).

Έτος	Συγχρονικός Δείκτης Πρωτογαμηλιότητας	Μέση ηλικία στον α' γάμο	Έτος	Συγχρονικός Δείκτης Πρωτογαμηλιότητας	Μέση ηλικία στον α' γάμο	Γενεά	% αγάμων γυναικών	Μέση ηλικία στον α' γάμο	Γενεά	% αγάμων γυναικών	Μέση ηλικία στον α' γάμο
1956	726	25,4	2009	650	28,7	1937	13,2%	26,1	1967	14,9%	25,4
1959	995	25,2	2010	625	29,0	1939	11,7%	25,7	1968	16,2%	25,7
.....	2011	625	29,1	1941	10,3%	25,4	1969	17,7%	26,0
1983	934	23,5	2012	574	29,3	1943	9,4%	25,1	1970	18,7%	26,2
1987	822	24,1	2013	606	29,5	1945	9,2%	24,8	1971	19,8%	26,6
1991	756	24,9	2014	628	29,8	1947	8,3%	24,5	1972	20,8%	26,9
1995	705	25,7	2015	648	30,0	1949	7,3%	24,3	1973	21,9%	27,2
1999	647	26,7	2016	621	29,9	1951	6,5%	24,1	1974	22,4%	27,5
2004	544	27,8	2017	638	30,1	1953	6,2%	23,9	1975	23,1%	27,8
2005	647	28,0	2018	609	30,2	1955	6,6%	23,8	1976	23,8%	28,0
2006	609	28,3	2019	608	30,5	1957	7,8%	23,8	1977	24,7%	28,1
2007	656	28,5	2020	431	30,5	1959	8,5%	23,9	1978	24,9%	28,2
2008	575	28,6				1961	9,7%	24,1	1979	25,0%	28,3
						1963	11,1%	24,4	1980	25,1%	28,5
						1965	13,2%	24,9			

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ίδιοι υπολογισμοί

*Εκτίμηση

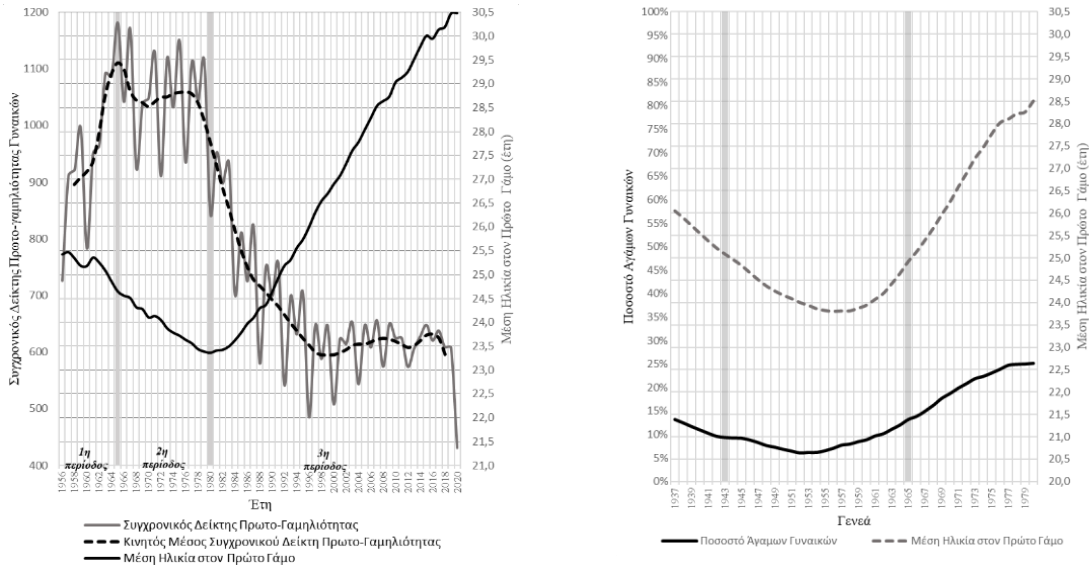
Γράφημα 1: Ελλάδα, πρώτοι γάμοι γυναικών και σύνολο γάμων γυναικών (1956-2020), θρησκευτικοί και πολιτικοί πρώτοι γάμοι γυναικών (2004-2020) και Σύμφωνα Συμβίωσης (2009-2020), απόλυτα νούμερα.**Η εξέλιξη της πρωτογαμηλιότητας των γυναικών στη μεταπολεμική περίοδο: 1956-2020 (μια συγχρονική ανάλυση)**

Ο συγχρονικός δείκτης πρωτογαμηλιότητας (θρησκευτικοί και πολιτικοί πρώτοι γάμοι) ⁶ (Γράφημα 2, Πίνακας 2) βρίσκεται σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970, για να συρρικνωθεί στη συνέχεια. Η άνοδος και σταθεροποίησή του σε πολύ υψηλές τιμές (πάνω από 900 πρώτους γάμους ανά 1000 γυναίκες τις δεκαετίες 1950, 1960 και 1970 οφείλεται κυρίως στην τάση των γυναικών να παντρεύονται όλο και πιο έντονα στις μικρές ηλικίες (15-24 ετών) την περίοδο αυτή. Η συρρίκνωση του δείκτη από το 1980 και μετά πρέπει να αποδοθεί κυρίως στην απόφαση των γυναικών να αναβάλλουν το γάμο τους για αργότερα. Ειδικότερα, από το 1980 και μετά, επιλέγουν να παντρεύονται όλο και λιγότερο στις μικρές αυτές ηλικίες (των 15-24 ετών) και όλο και συχνότερα στις ηλικίες των 25-29 ή και 30+ ετών. Έτσι, ο δείκτης συρρικνώνεται ταχύτατα τις δεκαετίες του 1980 και του 1990 και από περισσότερους από 950 πρώτους γάμους το 1980 φθάνει στους 610 περίπου γάμους το 2000, για να σταθεροποιηθεί στα επίπεδα αυτά έκτοτε. Εξαιρεση αποτελεί το 2020 (η πρώτη χρονιά της πανδημίας), όπου καταγράφεται η χαμηλότερη τιμή του δείκτη μεταπολεμικά (μόλις 431 πρώτοι γάμοι/1000 γυναίκες). Σχετικά με τη μέση ηλικία στον πρώτο γάμο είναι ενδεικτικό ότι μειώνεται σταθερά από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 έως και τα τέλη αυτής του 1970 (25,4 έτη το 1956, αλλά 23,4 έτη την πενταετία 1978-1982). Από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 όμως η μέση ηλικία αυξάνεται αδιάκοπα (για 4 σχεδόν δεκαετίες), με αποτέλεσμα τη διετία 2019-2020 οι γυναίκες να παντρεύονται για πρώτη φορά στη χώρα μας στα 30,5 τους έτη, κάτι που αναμφίβολα δεν είναι ευσώινο όσον αφορά στον αριθμό των απογόνων που θα αποκτήσουν, καθώς οι πιθανότητες σύλληψης και τεκνοποίησης μειώνονται ταχύτατα μετά τα 35 τους έτη (υπενθυμίζεται ότι ο γάμος και η απόκτηση απογόνων είναι ακόμη έντονα συνδεδεμένοι στη χώρα μας).

Η εξέλιξη της πρωτογαμλιότητας στις διαδοχικές γενεές γυναικών (στις γυναίκες που γεννήθηκαν από το 1937 έως το 1980)

Τα διαθέσιμα στατιστικά δεδομένα μας επιτρέπουν να ανασυστήσουμε τη γαμλιότητα των γυναικών που γεννήθηκαν από το 1937⁷ έως και το 1980. Διαπιστώνουμε ότι στις γενεές του 1937 έως και αυτές που γεννήθηκαν στα μέσα της δεκαετίας του 1950 η γαμλιότητα μειώνεται προοδευτικά στις μεγαλύτερες ηλικίες (26+), ενώ αντιθέτως στις μικρότερες (<25 ετών) ακολουθεί ανοδική πορεία. Έτσι, η μέση ηλικία των γυναικών των γενεών αυτών στον πρώτο τους γάμο (Γράφημα 3) μειώνεται από τα 26,1 έτη στη γενεά του 1937 στα 23,8 έτη στις γενεές 1955-1958. Οι πτωτικές αυτές τάσεις ανακόπτονται στη συνέχεια με τις γυναίκες που γεννιούνται μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1950. Ειδικότερα, ξεκινά με αυτές μια πτώση της γαμλιότητας στις μικρές ηλικίες (<25 ετών) η οποία δεν ανακόπτεται έκτοτε, ενώ αρχίζουν να παντρεύονται όλο και πιο συχνά σε μεγαλύτερες ηλικίες (>25 ετών και κυρίως >28 ετών). Οι γυναίκες των γενεών αυτών (που έρχονται στον κόσμο μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1950) αρχίζουν, επομένως, να παντρεύονται όλο και λιγότερο και σε όλο και μεγαλύτερη ηλικία (η μέση ηλικία στον πρώτο γάμο αυξάνεται από τα 23,8 έτη στις γυναίκες που γεννήθηκαν στα μέσα της δεκαετίας του 1950 στα 28,5 σε όσες γεννήθηκαν γύρω από 1980).

Γράφημα 2 (αριστερά): Συγχρονικός Δείκτης πρωτογαμλιότητας γυναικών (πρώτοι γάμοι επί 1000 γυναικών ετησίως) και μέση ηλικία στον πρώτο γάμο, 1956-2020 και Γράφημα 3 (δεξιά): Ποσοστό αγάμων και μέση ηλικία στον πρώτο γάμο στις γενεές 1937-1980

Πίνακας 2 : Συγχρονικός Δείκτης πρωτογαμλιότητας (α' γάμοι επί 1000 γυναικών ετησίως), μέση ηλικία στον α' γάμο, ποσοστό αγάμων γυναικών & μέση ηλικία στον α' γάμο στις γενεές 1937-1980.

Έτος	Συγχρονικός Δείκτης Πρωτο-γαμλιότητας	Μέση ηλικία στον α' γάμο	Έτος	Συγχρονικός Δείκτης Πρωτο-γαμλιότητας	Μέση ηλικία στον α' γάμο	Γενεά	% αγάμων γυναικών	Μέση ηλικία στον α' γάμο	Γενεά	% αγάμων γυναικών	Μέση ηλικία στον α' γάμο
1956	726	25,4	2009	650	28,7	1937	13,2%	26,1	1967	14,9%	25,4
1959	995	25,2	2010	625	29,0	1939	11,7%	25,7	1968	16,2%	25,7
.....	2011	625	29,1	1941	10,3%	25,4	1969	17,7%	26,0
1983	934	23,5	2012	574	29,3	1943	9,4%	25,1	1970	18,7%	26,2
1987	822	24,1	2013	606	29,5	1945	9,2%	24,8	1971	19,8%	26,6
1991	756	24,9	2014	628	29,8	1947	8,3%	24,5	1972	20,8%	26,9
1995	705	25,7	2015	648	30,0	1949	7,3%	24,3	1973	21,9%	27,2
1999	647	26,7	2016	621	29,9	1951	6,5%	24,1	1974	22,4%	27,5
2004	544	27,8	2017	638	30,1	1953	6,2%	23,9	1975	23,1%	27,8
2005	647	28,0	2018	609	30,2	1955	6,6%	23,8	1976	23,8%	28,0
2006	609	28,3	2019	608	30,5	1957	7,8%	23,8	1977	24,7%	28,1
2007	656	28,5	2020	431	30,5	1959	8,5%	23,9	1978	24,9%	28,2
2008	575	28,6				1961	9,7%	24,1	1979	25,0%	28,3
						1963	11,1%	24,4	1980	25,1%	28,5
						1965	13,2%	24,9			

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ίδιοι υπολογισμοί

Οι εξελίξεις αυτές αντικατοπτρίζονται και στην τελική ένταση της πρωτο-γαμλιότητας τους, δηλ. στο ποσοστό των αγάμων γυναικών (έως την ηλικία των 50 ετών). Διαπιστώνουμε, έτσι, ότι το ποσοστό αυτό περιορίζεται προοδευτικά στις γενεές 1937-1952 (δεν παντρεύτηκε το 13,2% των γυναικών της γενεάς του 1937, αλλά μόλις το 6,1% των γυναικών που γεννήθηκαν το 1952). Έκτοτε, το ποσοστό αυτό αυξάνεται σταδιακά και εκτιμάται ότι το 25% των γυναικών που γεννήθηκαν το 1977-1980⁸ δεν θα κάνει έναν πρώτο γάμο έως τα 50 του έτη. Επομένως, η γαμλία συμπεριφορά του πληθυσμού της χώρας μας που χαρακτηριζόταν από την τάση μείωσης της ισόβιας αγαμίας και την πρωιμοποίηση των πρώτων γάμων για 15 τουλάχιστον γενεές γυναικών (1937-1952) μεταβάλλεται προοδευτικά, καθώς οι νεότερες γενεές παντρεύονται όλο και λιγότερο και όλο και σε μεγαλύτερη ηλικία.

Το δυτικό μοντέλο της οικογένειας και ο γάμος στην Ελλάδα

Η σύγκριση της πορείας της γαμλιότητας στη χώρα μας με αυτή των άλλων ευρωπαϊκών χωρών παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Ειδικότερα, στη Βόρεια και Δυτική Ευρώπη στις επτά πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα παρατηρείται μια σημαντική

μείωση του ποσοστού των άγαμων γυναικών (ιδιαίτερα στην περίοδο 1945-1965)⁹, αλλά οι τάσεις ανατρέπονται από τα μέσα της δεκαετίας του 1960 και η γαμηλιότητα υποχωρεί προοδευτικά, η μέση ηλικία στον γάμο ανέρχεται με ταχείς ρυθμούς, οι όλο και λιγότεροι γάμοι γίνονται όλο και πιο εύθραυστοι και οι εκτός γάμου γεννήσεις αυξάνονται ταχύτατα.

Οι επιπτώσεις των πρότερων αλλαγών στις δυτικές και βόρειες χώρες της Ευρώπης αντικατοπτρίζονται όχι μόνον στους διαγενεακούς και στους ετήσιους δείκτες, αλλά και στη μέση ηλικία στο γάμο. Οι αλλαγές αυτές, που ξεκινούν από τα μέσα της δεκαετίας του 1960 στη Βόρεια Ευρώπη και εξαπλώνονται γρήγορα στη Δυτική Ευρώπη, φτάνουν με καθυστέρηση στον ευρωπαϊκό νότο (στα μέσα της δεκαετίας του 1970 στην Ισπανία και στην Ιταλία, το 1980 στην Ελλάδα). Οι γυναίκες που γεννήθηκαν από τα μέσα της δεκαετίας του 1940 και μετά στη Βόρεια και Δυτική Ευρώπη ζουν όλο και λιγότερο σε έγγαμες συμβιώσεις¹⁰, τις οποίες τελούν συνήθως σε μεγαλύτερη ηλικία. Στη χώρα μας φαίνεται ότι το 25% των γυναικών που γεννιούνται προς τα τέλη της δεκαετίας του 1970 δε θα τελέσουν ένα πρώτο γάμο έως τα 50 τους έτη, ένα ποσοστό που παρατηρήθηκε πολύ νωρίτερα σε χώρες όπως η Σουηδία (γενεές 1956-1957), η Νορβηγία (γενεές 1964-1964), η Γαλλία (γενεές 1964-1965), η Ολλανδία (1965-1966), αλλά ακόμη και στην Ισπανία (γενεά 1973) και την Ιταλία (γενεές 1973-1974).

Οι τρεις χώρες του νότου (Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία) έχουν αρκετά κοινά σημεία, αν και στην Ισπανία και την Ιταλία η Καθολική Εκκλησία είχε πολύ ισχυρότερη επιρροή απ' ό,τι η Ορθόδοξη στην Ελλάδα. Στις χώρες αυτές οι οικογενειακοί δεσμοί ήταν ισχυροί, ο γάμος είχε μια κεντρική θέση, λυνόταν σπάνια, οι εκτός γάμου γεννήσεις ήταν πολύ λιγότερες και η συγκατοίκηση εκτός γάμου ήταν περιορισμένη. Οι στάσεις στον ευρωπαϊκό νότο συγκλίνουν όμως σταδιακά με αυτές της Βόρειας και Δυτικής Ευρώπης. Η σύγκλιση αυτή είναι ταχύτερη στην Ισπανία, πιο αργή στην Ιταλία, ενώ καταγράφεται μια μεγαλύτερη αδράνεια στη χώρα μας (η γαμηλιότητα είναι εντονότερη, οι γυναίκες παντρεύονται σε μικρότερη ηλικία, η εκτός γάμου γονιμότητα είναι πολύ χαμηλότερη, ενώ και η λύση του γάμου στην Ελλάδα και στην Ιταλία είναι σπανιότερη σε σχέση με την Ισπανία και τις χώρες της Βόρειας και Δυτικής Ευρώπης). Πρέπει να σημειωθεί ότι μεταξύ των γυναικών που ήρθαν στον κόσμο στα τέλη της δεκαετίας του 1970 αναμένεται να μην παντρευτεί έως τα 50 του έτη το 37% στην Ισπανία, το 31% στην Ιταλία, το 40% σε χώρες όπως η Σουηδία, η Αγγλία και η Γαλλία και το 45% σε χώρες όπως η Φινλανδία (όπως προαναφέραμε το ποσοστό αυτό δεν ξεπερνά το 25% στην Ελλάδα). Προφανώς οι στάσεις και οι αντιλήψεις αλλάζουν και στη χώρα μας. Οι νεότερες γενεές τείνουν να διαφοροποιηθούν από τους γονείς τους και η πτώση τόσο των συγχρονικών όσο και των διαγενεακών δεικτών γαμηλιότητας είναι μια σαφής ένδειξη. Τα καταναλωτικά πρότυπα δεν διαφοροποιούνται πλέον στους νέους μας από αυτά των πλέον αναπτυγμένων χωρών της Ευρώπης και η επίδραση της Ορθόδοξης Εκκλησίας ατονεί. Έτσι, συγκεντρώνονται προοδευτικά και στην Ελλάδα οι υλικοί, πολιτισμικοί και θεσμικοί όροι που επιτρέπουν την ανάδυση στον τομέα της οικογένειας των ίδιων προτύπων με αυτά που έχουν διαχυθεί σε μία σειρά από χώρες της αναπτυγμένης Ευρώπης. Κατ' επέκταση, οι οικογενειακές δομές στη χώρα μας διαφοροποιούνται όλο και περισσότερο από αυτές του παρελθόντος και η μικρή σε μέγεθος πυρηνική οικογένεια που προκύπτει από τον γάμο συνεχίζει να επικρατεί ενώ παράλληλα αναδύονται νέα οικογενειακά πρότυπα, απαιτώντας νέες προσεγγίσεις στη διαμόρφωση των δημογραφικών και κοινωνικών πολιτικών.

¹ Αξίζει να αναφερθεί ότι την περίοδο 1997-1999 από τους γάμους που καταγράφονται στην Ελλάδα μόλις το 3,5% αφορούν σε γυναίκες που κατοικούν μόνιμα στο εξωτερικό και αποφασίζουν να συνάψουν το γάμο τους στη χώρα μας. Εντούτοις, από το 2000 και έπειτα όλο και περισσότερες γυναίκες που δεν κατοικούν στη χώρα μας, τελούν το γάμο τους σε αυτή, την δε τετραετία 2016-19 το ποσοστό αυτό φτάνει στο 10-11%. Η επίδραση του COVID-19 είναι εμφανής το 2020, καθώς την πρώτη χρονιά της πανδημίας ο αριθμός αυτός συρρικνώνεται σημαντικά (μόλις στο 4%, ήτοι σε επίπεδα που παρατηρούνταν 20 έτη νωρίτερα). Ο «γαμήλιος τουρισμός» αναμφίβολα αποφέρει σημαντικά έσοδα κυρίως στους κατοίκους των νησιωτικών περιοχών της χώρας.

² Οι πρώτοι γάμοι αφορούν τις άγαμες γυναίκες, ενώ το σύνολο περιλαμβάνει και τους γάμους χήρων ή διαζευγμένων γυναικών.

³ Στη χώρα μας υπάρχουν ακόμη προλήψεις όσον αφορά την τέλεση γάμου σε δίσκετο έτος (2012, 2016, 2020. Έτσι, κάποια ζευγάρια αποφασίζουν να παντρευτούν το έτος που προηγείται ή έπειτα ενός δίσκετου, ενώ η τάση αυτή αμβλύνεται την τελευταία δεκαετία. .

⁴ Στον Πίνακα 1, δίδονται και οι γάμων των ετών που προηγούνται των δίσκετων (1959, 1963, ..., 1999 κοκ).

⁵ Η τάση των ζευγαριών να αποκτούν όλο και περισσότερο παιδιά εκτός γάμου (οι γεννήσεις εκτός γάμου αποτελούν μόλις το 5,1% των γεννήσεων του 2005, το 13,8% το 2020), αλλά και να λύνουν το γάμο τους (λύνονται 23 στους 100 γάμους το 2005, 29 δε στους 100 γάμους το 2015-2017), είναι επίσης ενδεικτική της μείωσης της επιρροής της θρησκείας.

⁶ Αριθμός πρώτων γάμων που αναμένεται να συναφθούν από μια «πλασματική» γενεά 1.000 γυναικών, αν ακολουθήσει το πρότυπο πρωτογαμηλιότητας ενός έτους, δεχόμενοι αξιωματικά την απουσία θανάτων. Υπολογίζεται ως το άθροισμα των συντελεστών πρωτογαμηλιότητας που προσμετρώνται στη διάρκεια του συγκεκριμένου έτους. Οι συντελεστές πρωτογαμηλιότητας μετρούν επομένως τη συχνότητα με την οποία τελούν ένα πρώτο γάμο οι γυναίκες ηλικίας 15, 16, ..., 49 ετών σε κάθε έτος. Γενεά είναι το σύνολο των ατόμων που γεννήθηκαν στη διάρκεια ενός ημερολογιακού έτους. Η γενεά γυναικών π.χ. του 1937 αποτελείται από τις γυναίκες που γεννήθηκαν το έτος αυτό.

⁷ Για τις γενεές 1937-1940 είμαστε υποχρεωμένοι να κάνουμε κάποιες εκτιμήσεις της έντασης της πρωτο-γαμηλιότητας στις μικρές ηλικίες (15-18 ετών), γιατί δεν διαθέτουμε δεδομένα (οι γάμοι διατίθενται ανά ηλικία τέλεσης αυτών από το 1956 και έπειτα). Οι εκτιμήσεις αυτές δεν ξεπερνούν το 10% της έντασης της γαμηλιότητας των γενεών αυτών (1937-1940). Έχουμε επίσης εκτιμήσει την ένταση της πρωτο-γαμηλιότητας των γενεών 1970-90 στις μεγάλες ηλικίες. Οι εκτιμήσεις αυτές δεν ξεπερνούν το 5% της έντασης της πρωτο-γαμηλιότητάς τους.

⁸ Φαίνεται από τις αναλύσεις μας ότι οι γυναίκες που γεννήθηκαν μετά το 1980 θα παντρευτούν ακόμη αργότερα σε σχέση με τις προηγούμενες γενεές και πιθανότατα ακόμη περισσότερες δε θα τελέσουν ένα πρώτο γάμο.

⁹ Το γεγονός αυτό επέτρεψε σε ορισμένους δημογράφους να χαρακτηρίσουν το φαινόμενο αυτό ως μια «έκρηξη των γάμων» ("marriage-boom"), διαπιστώνοντας ταυτόχρονα τη σύγκλιση της Βόρειας και Δυτικής Ευρώπης με τη νοτιοανατολική που χαρακτηριζόταν ήδη από τις αρχές του αιώνα μας από τη σχετικά έντονη και πρώιμη γαμηλιότητα.

¹⁰ Κατά τη δεκαετία του 1960 και του 1970, όταν ξεκινά να αυξάνεται η μέση ηλικία στην τέλεση του γάμου στη Βόρεια και Δυτική Ευρώπη, πολλά νέα ζευγάρια άρχισαν να επιλέγουν τη συγκατοίκηση έναντι του γάμου. Οι ερευνητές της περιόδου εκείνης θεωρούσαν ότι η μορφή αυτή συγκατοίκησης αποτελούσε ένα προοίμιο του γάμου, (η μορφή αυτή εκτός γάμου συμβίωσης ονομάστηκε «νεανική συγκατοίκηση»). Εντούτοις, διαπίστωσαν ότι για πολλά ζευγάρια η συγκατοίκηση μετατράπηκε σε ένα μακροπρόθεσμο υποκατάστατο του γάμου.